

ПРИНЦИП СИСТЕМНОСТІ В ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Анотація. Розглянуто сутність і основні принципи функціонування системи. Проаналізовано сутність та особливості принципу системності як одного з найважливіших принципів аналізу господарської діяльності.

Аннотация. Рассмотрена сущность и основные принципы функционирования системы. Проанализирована сущность и особенности принципа системности как одного из важнейших принципов анализа хозяйственной деятельности.

Annotation. The essence and the basic principles of the system functioning are considered. The essence and features of the principle of consistency as one of the most important principles of business analysis are analysed.

Ключові слова: аналіз, дослідження, система, системність, комплексність, підхід, методологія, принцип, діяльність, взаємозв'язок.

На сучасному етапі розвитку у використанні системного підходу в економічних дослідженнях досягнуті великі успіхи. Оскільки системний підхід є основою методології економічного аналізу, то в економічних дослідженнях цей підхід займає самостійне місце.

Проблема є актуальною, оскільки без системного контролю зараз неможливо уявити ефективне управління у всіх сферах діяльності. Застосування системного підходу ускладнюється тільки тим, що деякі керівники не знайомі з принципами керування складними системами, які самостійно розвиваються.

Принцип системності досить широко розглядається у роботах багатьох вітчизняних вчених. Особливої уваги заслуговують роботи Савицької Г. В., Лисенка Д. В., Бородуліна А. Н., Кузнецова В. Н., Мельника М. В., Лоскутова В. И., Мниха Е. В. та ін. [1 – 5].

При дослідженні принципу системності ключовим є поняття "системи". Система – це сукупність елементів, об'єднаних в єдине ціле, будь-яким чином обмежене від середовища, і структура зв'язків між цими елементами [6].

Суть функціонування системи та її складових елементів у взаємозв'язку розкривається за допомогою характерних системних принципів.

1. Принцип визначення мети – мета, що визначає поведінку системи, завжди задається над системою.
2. Принцип зворотного зв'язку – реакція системи на вплив повинна мінімізувати відхилення системи від траєкторії до мети.
3. Принцип цілеспрямованості – система прагне до досягнення заданої мети навіть при зміні умов навколишнього середовища.
4. Принцип толерантності – система не повинна бути "суворою" – відхилення в певних межах параметрів елементів, підсистем, навколишнього середовища або поведінки інших систем не повинні приводити систему до катастрофи.
5. Принцип "оптимального розміття" – гранично організована і гранично неорганізована системи.
6. Принцип емерджентності – система має властивості, що не виводяться з відомих (спостережуваних) властивостей її елементів і способів їх з'єднання.
7. Принцип згоди – цілі елементів і підсистем не повинні суперечити меті системи.
8. Принцип причинності – всяка зміна стану системи пов'язана з певною сукупністю умов (причиною), що породжують цю зміну.
9. Принцип детермінізму – причина зміни стану системи завжди лежить поза системою.
10. Принцип "чорного ящика" – реакція системи є функцією не тільки зовнішніх впливів, але і внутрішньої структури, характеристик і станів складових її елементів [7].

Системність в економічних дослідженнях обумовлюється тим, що господарські процеси розглядаються як багатоманітна, внутрішньо складна єдність, яка складається зі взаємопов'язаних сторін та елементів. У результаті таких досліджень виявляються та вивчаються зв'язки між сторонами та елементами і шляхи взаємодії при досягненні єдності процесу в цілісності. Тобто системність висвітлюється досягненням функціонування складної системи як єдиного цілого, так і взаємозв'язок елементів цього цілого.

Принцип системності розглядає дослідження економічних явищ і процесів як складних систем з функціонально-структурною будовою елементів у взаємозв'язку і взаємообумовленості їх складових. Вивчення кожного об'єкта має здійснюватися з урахуванням усіх внутрішніх і зовнішніх зв'язків, взаємозалежності і взаємопідпорядкованості його окремих елементів.

Поряд з поняттям "системний підхід" вживається також і поняття "комплексний підхід", а іноді можна зустріти таке поняття, як "комплексний системний підхід". Поняття "комплексність" і "системність" помилково вважаються тотожними. Розмежування цих понять добре розкрив у своїй праці Спичнадель В. Н. Він відмічав, що комплексний підхід "відображає організаційно-методичний підхід у дослідженні, проектуванні, виробництві", а "системний підхід має справу з системою як об'єктом, яка складається з закономірно-структурованих і функціонально-організованих

Як комплексна методологія процесу пізнання й аналізу систем системний підхід характеризується такими основними ознаками.

Досліджуваний об'єкт оцінюється як єдине ціле незалежно від розглянутої точки зору.

Вирішення приватних проблем підкоряється рішенню проблем, загальних для всієї системи; пізнання об'єкта не обмежується тільки механізмом функціонування, а розширюється до виявлення внутрішніх закономірностей розвитку об'єкта.

Елементи системи, що мають другорядне значення в одних умовах, можуть виявитися істотними при зміні обставин.

Підприємство вважається складною системою, і правильний висновок щодо досліджуваного явища можливий тільки за участі всіх взаємопов'язаних факторів, тому принцип системності робить неможливим висновок на основі тільки окремо взятих факторів, без обліку відповідних взаємозв'язків.

Ігнорування основних принципів не дозволить забезпечити обґрунтованість та змістовність системи.

Підсумувавши все зазначене, можна зробити висновок, що принцип системності є дуже важливим принципом в економічних дослідженнях, оскільки він забезпечує функціонування системи у взаємозв'язку і взаємообумовленості з її елементами. Системи можуть моделювати практично все у реальному світі, де взаємодіють які-небудь реальні ситуації. Тому означення слова "система" неявно передбачає виділення сукупності взаємодіючих ситуацій з необхідними і достатніми для аналізу зв'язками. Принцип системності робить неможливими висновки на підставі лише окремо взятих чинників, без урахування відповідних взаємозв'язків. Тому застосування принципу системності знаходить відбиток у результаті діяльності підприємства.

Системою називають не довільно вибрану множину предметів і зв'язків між ними, а упорядковану певним чином цілісну структуру, єдиний складний об'єкт. Саме цілісність і цілеспрямованість елементів визначають суть їх взаємозв'язку, оскільки без цілі унеможливується діяльність системи як цілісного об'єкта та втрачається сенс її існування. Тому для забезпечення ефективності та стійкості системи необхідно забезпечити взаємозв'язок підпорядкованих їй елементів, які функціонуватимуть у єдності для досягнення спільної мети.

Наук. керівн. Іванієнко В. В.

Література: 1. Савицкая Г. В. Теория анализа хозяйственной деятельности : учебн. пособ. / Г. В. Савицкая. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 288 с. 2. Лысенко Д. В. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности : учебн. пособ. / Д. В. Лысенко. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 162 с. 3. Бородулин А. Н. Теория экономического анализа : учебн. пособ. / А. Н. Бородулин, В. Н. Кузнецов, М. В. Мельник. – Тверь : ТГТУ, 2006. – 148 с. 4. Лоскутов В. И. Основы современной экономической теории : учебн. пособ. / В. И. Лоскутов. – Мурманск : МГТУ, 2000. – 359 с. 5. Мних Е. В. Економічний аналіз : підручник / Е. В. Мних. – К. : ЦУЛ, 2011. – 432 с. 6. Лавриенко В. Н. Исследование социально-экономических и политических процессов : учебн. пособ. / В. Н. Лавриенко, Л. М. Путилова. – М. : Вузовский учебник, 2004. – 184 с. 7. Ермак В. Д. Системы. Системные принципы. Системный подход / В. Д. Ермак // Ежегодник "Киевские ведомости". – 2002. – № 1. – С. 55. 8. Спицнадель В. Н. Основы системного анализа : учебн. пособ. / В. Н. Спицнадель. – СПб. : ИД "Бизнес Пресса", 2000. – 320 с.